

Nieuwsbrief 13 alweer, vast een geluksgetal!

Ik krijg regelmatig als reactie dat mensen het fijn vinden om deze informatie te ontvangen, dat motiveert elke keer weer om een nieuwe aflevering samen te stellen. Ook deze keer weer mijn overzicht van kunst en onderzoek naar kunst op alle mogelijke plekken in onze samenleving!

Kan theater de samenleving veranderen?

In de Theaterkrant verscheen een artikel waarin het antwoord overduidelijk was: nee, dat kan theater niet. In ieder geval niet zolang er wel mooie theaterstukken worden opgevoerd tegen het neoliberalisme, maar zonder enige consequentie in de buitenwereld. Veel theater houdt zich bezig met het van alle kanten bekijken van maatschappelijke vraagstukken en levert hoogstens een moreel kompas op om naar een vraagstuk te kijken, volgens de auteur. Hij noemt het een vorm van magisch denken en hoopt dat het theater zich van deze pretentie verlost.

Daartegenover lijkt Jeffrey Meulman te staan met zijn oproep richting de theatersector om een nieuwe cultuurvisie te ontwikkelen, een waarin hij de creativiteit van de sector van groot belang acht voor de toekomst van ons land. En elkaar niet voortdurend te bekritisieren en naar beneden te halen. Want genoeg politiek en maatschappelijk draagvlak voor kunst en cultuur is er nog steeds niet.

Drie opmerkingen hierover: Je ziet de laatste jaren een grote groep kunstenaars die juist buiten de theaters aan de gang gaan om met kunstvormen verandering te weeg te brengen, ook al is het op kleine schaal. Zo pas vond ik, als min of meer toevallig voorbeeld, in mijn inbox The groep Sounds of Change die met workshops in Libanon probeert samenwerking en creativiteit in het leven van jonge mensen te brengen en daar best wat steun bij kan gebruiken. En lees hier over meer voorbeelden van kunst buiten de gebaande paden.

In september gaf ik een lezing aan 2e jaars Kunst&Economie-studenten aan de HKU ter inleiding van de module over de Impact van Kunst, waarin ik voorbeelden liet zien van de maatschappelijke terreinen waarop kunstenaars actief zijn (en dat zijn er nogal wat). En ik noemde 4 manieren waarop kunst maatschappelijk relevant kan zijn: thema's verbeelden, andere vragen stellen, nieuwe ideeën voorstellen en samenwerken aan oplossingen.

In het theater kom je meestal niet verder dan de eerste twee: verbeelden en vragen stellen. Pas buiten het theater kom je verder met nieuwe ideeën en samenwerken aan oplossingen. En creëer je maatschappelijk draagvlak. Die gewenste nieuwe cultuurvisie zou daarmee gebaat zijn. En, nee, dat is geen dwang om alleen nog maar maatschappelijk relevant theater te maken, er zijn inmiddels genoeg kunstenaars die dit zelf willen. De creatieve industrie heeft, dankzij haar positie als topsector, al jarenlang ervaring met zich positioneren als sector die helpt oplossingen te vormen voor maatschappelijke vraagstukken.

Ook in de nieuwste concept-versie van de Kennis en Innovatie Agenda laat de creatieve sector zien op welke manier ze daaraan bijdraagt, met een helderheid die in de kunstsector volledig ontbreekt. In de verschillende sectoranalyses van de Raad voor Cultuur worden maatschappelijke relevantie en innovatie telkens wel genoemd, maar nergens uitgewerkt. En zo is het in Nederland nog ondenkbaar dat bijvoorbeeld vanuit welzijn en zorg, en met name vanuit de kunst- en cultuurprofessionals, gereageerd wordt op cultuurnota's van OCW of van de Raad voor Cultuur.

In de UK gebeurt dit wel, hier wordt vanuit de Culture Health and Wellbeing Alliance stevig commentaar geleverd op de conceptstrategie van de Arts Council England. In de Kennis- en Innovatie Agenda Creatieve Industrie worden verschillende strategieën en methoden benoemd waarmee de creatieve sector kan bijdragen aan innovatie. Vanuit de kunstensector bestaat zo'n

inventarisatie niet, laat staan een beschrijving van methoden.

Social design bij de politie

Bij de politie zijn 7 duo's gevormd van agenten en social designers. De ontwerpers gaan de positie-agenten helpen bij hun vraagstukken, waaronder veiligheid op straat. Tijdens de Dutch Design Week heb je ze kunnen ontmoeten. Interessant dat de politie nu ook probeert te ontdekken hoe ze hun problemen op een andere manier kunnen aanpakken.

Kunst, gezondheid en onderzoek

ZonMw is de organisatie voor onderzoek in de gezondheidszorg. Tot nu toe werd dat onderzoek ingericht volgens de zorgnormen: dubbelblind gerandomiseerd, oftewel met willekeurig ingedeelde groepen en een groep die wel behandeling krijgt en een groep die dat niet krijgt. Maar dat werkt niet zo goed als je de effecten van kunst/enaars in de zorg wilt onderzoeken.

ZonMW staat nu ook open voor andere vormen van onderzoek. Er is pas een oproep gepubliceerd om bestaande kunstactiviteiten in de zorg te onderzoeken en om meer kennis te verzamelen over onderzoek naar kunst in de zorg en er wordt een ontwikkelagenda gepubliceerd voor toekomstige kennisontwikkeling. Er is net ook een begeleidingscommissie geïnstalleerd om de verbinding tussen onderzoek, kunst en zorg te verstevigen. In de UK verschijnt nu een nieuwsbrief met daarin een overzicht van lopende en afgeronde onderzoeken naar de invloed van kunst op de gezondheid, een mooi initiatief!

Op een veel grotere schaal publiceert de World Health Organization op 11 november een overzichtsrapport over onderzoek naar kunst en zorg met daarin meer dan 900 publicaties. Dat belooft wat. Sowieso bijzonder dat zo'n wereldwijd opererende organisatie hieraan aandacht besteedt. Daarmee lijkt het onderwerp kunst en gezondheid nu een drempel over te gaan naar meer vanzelfsprekende samenwerking. En ook het aantal onderzoeken

groeit dagelijks: in de UK is 2 miljoen pond beschikbaar gekomen om een grootschalig onderzoek te doen naar 3 artistieke interventies (waaronder dans voor Parkinson-patiënten) in ziekenhuizen en gezondheidsklinieken.

Onderdeel van het onderzoek gaat over de voorwaarden om kunst op een veel grootschaliger manier in te voeren in de landelijke gezondheidszorg. 'Kunst op recept' is een term die steeds vaker gebruikt wordt. In de UK wordt kunst voorgeschreven vanuit een ziekenhuis aan chronische patiënten. De kunstactiviteiten helpen hen hun focus te verleggen naar positieve activiteiten en makkelijker contact te maken met anderen in dezelfde omstandigheden. Ook in Denemarken krijgen mensen met psychische problemen de mogelijkheid om aan kunst mee te doen en het helpt om uit hun isolement te komen. Daar heet het Cultuurvitaminen.

Dichter bij huis: in een Amsterdams verpleeghuis lopen kunstenaars rond die per bewoner kijken waar deze behoefte aan heeft en komen dan met onorthodoxe oplossingen. De kunstenaars worden betaald uit zorggeld, wat nog veel te weinig voorkomt. Een onderzoeker van schizofrenie werkt samen met een kunstenaar om de relatie tussen genen en de uitingen van schizofrenie bij mensen beter te begrijpen. Dat is haar zo goed bevallen dat ze de kracht van kunst nu ook op andere manieren inzet.

Kunst, wetenschap en innovatie

Wetenschappers en bedrijven werken graag met kunstenaars omdat die andere vragen stellen. Ook als het gaat om onderzoek naar toepassingen van zeewier. Maar ook op veel andere plekken ontstaan creatieve botsingen. Koen Snoeckx beschrijft op zijn website een aantal onverwachte resultaten, zoals een textielontwerptser die bewegingsbeperkingen zichtbaar maakt door middel van kledingontwerp.

Een aantal Nederlandse lectoren stelt een onderzoeksagenda op

voor kunst en wetenschap. Het intrigerende van kunst is dat het én op een heel abstract niveau de samenleving kan uitdagen, maar ook aan de hand van dagelijkse voorwerpen onderwerpen aan de orde kan stellen en mensen met elkaar in gesprek laat gaan over verschillen. Paolo Cirio bijvoorbeeld daagt het financiële systeem uit van grootbanken en speculatie, soms op een activistische manier via burgerlijke ongehoorzaamheid, bijvoorbeeld door iedereen de identiteit van een belasting ontwijkende firma op de Kaaijman-eilanden te laten stelen en zo belastingontwijking te democratiseren. Is dat innovatie? Hij verzint telkens nieuwe manieren om een oneerlijk systeem aan de kaak te stellen.

Het Stedelijk Museum Schiedam zoekt het juist in de eigen sociale omgeving: waarom ziet de een bepaalde mode-uitingen die je op straat ziet als onderdrukking en de ander ziet ze als feministisch; en hoe kun je daar het gesprek over aangaan? Ook dat is (sociale) innovatie: de onderstroom van wat speelt vangen en mensen daarop bij elkaar brengen.

De Boekmanstichting heeft net een nummer uitgebracht over kunst en innovatie wat voor een flink deel gaat over de manier waarop de sector innovatie al dan niet ondersteunt. Het is jammer dat er niet dieper op het verband tussen kunst en innovatie ingegaan wordt, al komen er mooie voorbeelden langs, gaat het over de verbinding tussen kunst en wetenschap, over verschillende manieren van werken aan innovatie en over productontwikkeling. De slotbeschouwing van Dick Rijken komt nog het meest in de buurt waar het gaat om betekenis en waarden te creëren vanuit de verbinding tussen allerlei disciplines.

Arbeidsmarkt

Het is al vaker voorbij gekomen: de positie van creatieve freelancers is slecht. Ze staan als eenlingen tegenover machtige grote uitgevers en producenten waardoor ze vrijwel geen onderhandelingsmacht hebben. En ze vormen het begin van de keten: met hun creatieve

uitingen verdienen anderen veel geld. Zo ook bij de componisten van muziek voor tv-series, reclame, games enzovoort. Zij krijgen steeds minder betaald en productiehuizen nemen via allerlei trucs hun rechten over. Fotografen en freelance journalisten hebben nu (1 november 2019) bij de rechter voor elkaar gekregen dat de huidige vergoedingen niet redelijk zijn en 50% hoger moeten. Voor het eerst gebeurt dat dankzij de al 4 jaar bestaande Wet Auteurscontractenrecht die bepaalt dat er een billijke prijs betaald moet worden, vergelijkbaar met prijzen elders op de markt, zoals bij mensen in vaste dienst. Het is mooi dat de race to the bottom hier stopt en dat er een grens wordt gesteld aan de onderhandelingsmacht van grote spelers op de markt.

Kunst in de gevangenis

Stel je voor: een gevangenis met mannen die er allemaal voor 20 jaar of langer zitten, geharde criminelen. En die wil je Shakespeare laten spelen. Het is gelukt, maar als kunstenaar in een gevangenis werken stelt heel hoge eisen aan je improvisatie- en incasseringsvermogen. In dit stuk lees je meer over verschillende vormen van kunst in gevangenissen. En zoals een gevangenisdirecteur zegt: ook al is er maar één die na de gevangenis een beter leven opbouwt, dan is het de moeite waard.

Creativiteit en innovatie in een bedrijf

Er is veel onderzoek naar innovatieprocessen, de benodigde creativiteit hiervoor en hoe die te integreren in bedrijfsprocessen die vooral gericht zijn op efficiëntie en doelgerichtheid. Er lijkt altijd een spanning te bestaan tussen creativiteit die geen grenzen wil kennen en de inkapselende neiging van een organisatie om creativiteit te begrenzen. Nu is er een promotieonderzoek verschenen van Anna Grzelec waarin een jaar lang mensen worden gevolgd in een hightech multinational die creativiteit proberen te organiseren en waar ze dan dagelijks tegenop lopen. Een intrigerend verhaal over het organiseren van creativiteit versus creatief organiseren. Ik heb zelf nog slechts het begin gelezen, maar het lijkt me noodzakelijke

literatuur voor iedereen die probeert kunstenaars en creativiteit in te brengen in grote bedrijven.

Nog wat interessante publicaties: Ook in het bedrijfsleven wordt de verbeeldende kracht van kunstenaars steeds meer gewaardeerd en ingezet.

An Kramer noemt zichzelf organisatieactivist en publiceerde onlangs *'Ben jij al activist?'*. Wat moet je doen als organisatie als je echt maatschappelijke impact wil maken en je de belangrijkste vraagstukken van nu centraal wil stellen in je bedrijf? Daarvoor wordt het tijd om afscheid te nemen van oude beelden over organisaties als machines, als brein of als politiek systeem. Er zijn nieuwe metaforen nodig, zoals de organisatie als zichzelf organiserend collectief, de organisatie als improviserend spel en de organisatie als kunstwerk. Allemaal metaforen die zij illustreert met voorbeelden uit de wereld van de kunst. An Kramer gelooft heel erg in de werkmethoden van kunstenaars, zoals het werken in informele netwerken en onderzoeken en experimenteren.

Social Label Works: een dubbelzinnige titel. Gaat het over de tot stand gekomen werken van Social Label of over hoe Social Label werkt? Beide uiteraard. Een dik, zwaar en prachtig uitgevoerd boek, tot stand gekomen via crowdfunding. De drijvende krachten, Simone Kramer en Petra Janssen, zetten design in om én betekenisvolle arbeid te ontwerpen voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt én om mooie producten te ontwerpen, te produceren en te verkopen, die vaak ook gebruik maken van restmaterialen. Vanuit Den Bosch werken ze inmiddels samen met meer dan 14 werkplaatsen waar prachtige producten gemaakt worden. En alles komt samen in het Werkwarenhuis, waar je kunt eten, drinken, werken, feesten én alle producten kunt kopen. Voorlopers van een nieuwe inclusieve arbeidsmarkt.

Raak of Vermaak

Ik schreef al eerder over dit project van Johan Idema wat beoogt om

kunst in met name musea en theater meer impact te laten hebben op bezoekers. Want we weten veel te weinig wat toeschouwers echt raak en wat hen bijblijft na een bezoek.

Bij de presentatie van de publicatie en de theatermonoloog in de Balie bleken twee vragen dominant. Aan de ene kant de duidelijk gevoelde hartenkreet vanuit musea en theaters hoe dan die impact te meten en meer te doen dan alleen aantallen te bij te houden, en aan de andere kant diegenen die principieel volhielden dat impact niet te meten valt, want individueel verschillend en wellicht pas jaren later merkbaar. Bij mij blijft vooral de indruk hangen dat er veel meer kan om te bedenken wat je wilt bereiken bij de bezoeker en dat er veel meer onderzocht kan worden of en hoe dat werkt. Ik hoop dat deze campagne nog op veel plekken besproken gaat worden, geplande presentaties vind je op

<https://www.raakofvermaak.nl/nieuws>. Het is maar zelden dat een kunstvakopleiding in een boek reflecteert op de eigen ontwikkeling (of ik kom ze niet tegen).

Een intrigerend buitenbeentje vind ik Kunst en Economie van de HKU. In dit boek, *Being Connected*, samengesteld door (de nog immer actieve) Giep Hagoort, Rene Kooyman en Gabrielle Kuiper, vind je flink veel teksten van met name de huidige docenten en coaches over de manier waarop deze opleiding zich heeft ontwikkeld door de jaren heen. Giep Hagoort heeft als lector niet alleen aan de basis gestaan van begrippen als cultureel ondernemerschap, maar ook voortdurend gewerkt aan de verdieping ervan. Zijn opvolger Dany Jacobs heeft helaas niet de tijd van leven gekregen om een stempel te drukken op de opleiding en de huidige lector komt niet in het boek voor. Kenmerkend voor de opleiding is de voortdurende zoektocht naar verbinding met de samenleving en het ontwikkelen van onderwijsvormen die liefst nog vooruitlopen op toekomstige werkwijzen in het veld. De eindexamenexpositie vlak voor de zomer liet dat ook goed zien, zonder uitzondering lieten de afgestudeerden producten, diensten en ideeën zien die probeerden op een

Kan theater de samenleving veranderen?

ontwerpde manier maatschappelijke issues aan te pakken. En dan nog dit: je zal maar zo **behandeld worden in het Concertgebouw**